

SOSYAL SERMAYE ÜZERİNE BİR İNCELEME

Yrd. Doç Dr. Mehmet KARAGÜL*; Yrd. Doç. Dr. Mahmut MASCA*

A LITARATURE REVIEW ON SOCIAL CAPITAL

Abstract: Relations based on trust among the people, from the economic point of view is called as "social capital". It has an important role in economic well-being. In the recent years, it has been understood that it is not possible to explain the existing economic well-been by only physical capital. Consequently, especially in less developed countries, it is necessary to improve social capital which is one of the basic externalities of economic well-being.

Keywords: Social capital, economic development, endogenous growth theory, externalities of economic development,

Anahtar Sözcükler: Sosyal sermaye, ekonomik gelişme,içsel büyüme teorileri ve iktisadi gelişmenin dışsallığı

1. 1.GİRİŞ

Klasik iktisat öğretilerinde yer alan *emek, sermaye, girişim ve doğal kaynaklardan* oluşan dört temel üretim faktörü ile çağdaş dünyanın ekonomik olgularını açıklayabilmek çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Çünkü sanayileşmiş toplumların gelişmişliğini sadece fiziki sermaye birikimiyle ve az gelişmiş toplumların gelişmemelerini de yalnızca fiziki sermaye yetersizliği ile açıklamak mümkün değildir. Bu nedenle yeni *içsel büyüme teorilerinde* ekonomik gelişmeye ve büyümeye doğrudan veya dolaylı olarak katkıda bulunan, her türlü maddi ve maddi olmayan; *politik, örgütsel, çevresel, entelektüel, kültürel, beşeri, bilimsel, teknolojik* ve sosyal unsurlar *sermaye* olarak kabul edilmektedir (Berber, M., 2004: 139) Bu nedenle, söz konusu faktörlerin doğrudan ekonomik etkilerinin yanında, kendi aralarında karşılıklı etkileşim halinde olduğu dikkate alınarak (Ritzen. 2000; 5-6), az gelişmiş ülkelerin ekonomik kalkınma ve büyüme programlarının, sosyal politikalarla eş güdümlü olarak ele alınması gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı, özellikle az gelişmiş ülkelerin ekonomik sorunlarına yaklaşımda dikkatleri farklı bir bakışla, uzun vadeli *içsel büyüme teorileri* kapsamında yeni kavramlara ve olgulara çekebilmektir. Bu hedef doğrultusunda *sosyal sermaye* olgusu; tanımı, özellikleri, kaynakları ve ekonomik etkileri itibariyle ele alınacak ve Türkiye'nin bu alandaki konumu irdelenecektir.

2. SOSYAL SERMAYE VE ÖZELLİKLERİ

Uzun vadeli sürdürülebilir ekonomik kalkınma politikaları son yıllarda yoğun olarak tartışılmaktadır. Bu amaç doğrultusunda kalkınmanın çevreye ve sosyal hayata olan olumsuz etkilerini minimize edebilmek (Baro, 1998; 2) ve insan faktörünü biraz daha öne çıkarabilmek için özellikle *sermaye* kavramı konularında yeni açılımlar yapılmaktadır. Aşağıda bu bağlamda önemli bir yere sahip olan *sosyal sermayenin* tanımı kaynakları ve ölçme metotları analiz edilecektir.

2.1. Sosyal Sermayenin Tanımlanması

Sosyal sermaye; ülkelerin ekonomik faaliyetlerine, toplumsal hayatın etkilerini ortaya koymayı amaçlayan sosyal içerikli yeni bir iktisadi kavramdır. Söz konusu kavramın tek tanımını yapabilmek oldukça zor olmasına rağmen, en basit şekil ile *sosyal sermayeyi; en az iki kişi arasında, güvene dayalı bir şekilde kurulabilen iletişim imkanı*, biraz daha geniş bir tanımlamayla, *toplumu oluşturan fertler, sivil toplum örgütleri ve kamu kurumları arasındaki koordinasyon faaliyetlerini kolaylaştırarak toplumun üretkenliğini arttıran, güven, norm ve iletişim ağı özellikleri* (Temple, 2000; 23) şeklinde tanımlamak mümkündür. Ekonomik açıdan ise *sosyal sermaye, kişi ve kurumlar arası güvene dayalı ilişkilerin, ekonomik etkinliğe ve üretime yansması* şeklinde kabul edilmektedir.

Sosyal sermaye konusunda yapılan değerlendirmeler genel olarak; *iletişim ağı, sosyal normlar ve güven* ekseninde etrafında yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda sosyal sermaye olgusu, topluma yön veren ahlaki değerlere, kültürel ve siyasi yapı ile eğitime göre şekillenmektedir. Bu nedenle; adalet, güzellik, iyilik, aşk, arkadaşlık ve geleceğe duyulan güven gibi maddi olmayan pozitif değerlerin toplumda oynadığı rolün etkisi fazladır (OECD, 2001; 41).

Bu çerçevede sosyal sermaye konulu çalışmalar, kişi ve kurumlar arası dikey ve yatay her türlü iletişimin fiziki, yasal ve ahlaki açılardan olabilirliği ile bunların ne ölçüde güvene dayandığını analiz etmektedir. İlgili çalışmaların genel amacı ise kişi, kurum ve kuruluşlar arası söz konusu ilişkilerin, toplumun ekonomik ve sosyal içerikli genel amaçlarına ulaşmada ne ölçüde katkıda bulunduğunun tespit edilmesidir (Schuller, 2000; 3-9).

2.2. Fiziki, Beşeri ve Sosyal Sermayenin Karşılaştırılması

*Beşeri sermaye** ile birlikte *sosyal sermaye* kavramlarının çağdaş iktisat literatürüne yoğun olarak girmiş olması, klasik sermaye kavramında önemli ölçüde anlam kaymasına yol açmıştır. Sermaye kavramı bugüne kadar fiziki bir anlam içermekteydi. Ancak son yıllarda içsel büyüme teorileri kapsamında *beşeri* ve *sosyal sermaye* kavramlarının gündeme gelmesiyle, sermaye faktörünün fiziki bir değer içermesi kadar, fiziki olmayan değerleri de içine alabilen çok daha geniş kapsamlı bir üretim faktörü olduğu artık kabul

edilmektedir(Yülek, 1997; 9). Dolayısıyla yeni bir kavram olan *sosyal sermaye* olgusunun fiziki sermaye ile bazı ortak ve farklı yönleri bulunmaktadır.

Sosyal sermaye ile fiziki sermaye arasındaki benzerlik, varlığı nispetinde üretime yaptığı pozitif katkılarıdır. Bu özellik esas itibariyle güvene dayalı sosyal ilişkilerin *sermaye* olarak kabul görmesinin sebebini de oluşturmaktadır.

Fiziki sermayenin oluşturulması ve üretime koşulması nasıl ciddi anlamda maliyet ve uğraşı gerektirmekteyse, sosyal sermayenin birikimi için de benzer uğraşı ve maliyete katlanmak zorunludur. Ancak sosyal sermaye alanında birikim yapabilmek, fiziki sermayeye göre daha farklıdır. Çünkü bu amaç doğrultusunda yapılması gerekenler, ağırlıklı olarak sosyal içerikli faaliyetlerden oluşmaktadır.

Sosyal sermayenin fiziki sermayeden bir başka farkı, statik olmamasıdır. Çünkü sosyal sermaye beşeri sermayede olduğu gibi devamlı değişken bir yapıya sahiptir. Bu manada, sosyo-ekonomik yapıdaki ve hukuk sistemindeki değişmeler ile toplumsal yapıyı oluşturan diğer dinamiklerdeki farklılaşma süreci, olumlu veya olumsuz manada sosyal sermayeyi etkilemektedir. Öte yandan sosyal sermayenin dinamik bir yapıya sahip olması sebebiyle kullanılmadığı zaman stoklanması mümkün değildir. Bu nedenle sosyal sermayenin kullanım dışı olduğu her zaman dilimi, onun kaybı anlamına gelmektedir.

Sosyal sermayenin fiziki sermayeden ayrıldığı önemli bir başka yönü ise, nötr olmamasıdır. Fiziki sermaye, kullanılıp kullanılmama ve nerede ne zaman kullanılacağı konusunda tamamen yansızdır. Fakat sosyal sermaye hakkında aynısını söylemek mümkün değildir. Çünkü sosyal sermaye kendisi bizzatı üretimde yer almamaktadır. Ancak, beşeri ve fiziki sermaye ile diğer üretim faktörlerini kullanım yetkisini elinde bulunduran kişilerin, çalışma hedeflerinin belirlenmesinde ve bu doğrultudaki faaliyetlerin yönlendirilmesini ve gerçekleştirilmesini doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. Bu nedenle sosyal sermayenin varlığı pozitif bir değer ifade ederken, yokluğu diğer sermayelerde olduğu gibi nötr değil, negatif bir değere işaret etmektedir. Bu anlamda, eğer fiziki sermaye yoksa sadece yokluğunun sıkıntısı konu olmaktadır. Ancak, sosyal sermayenin yokluğu, mevcut kaynakların yansız kullanılmasına değil, ülke ve toplumun genel çıkarlarının aleyhine kullanılmasına yol açabilmektedir.

2.3. Sosyal Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

Ekonomik büyüme ile sosyal sermaye arasındaki ilişkinin tespiti konusunda son yıllarda yapılan birçok ampirik çalışmada farklı sonuçlar elde edilmiştir. Bu bağlamda Putnam (Putnam, 1995); Sosyal sermayenin insan hayatının her aşamasında kalıcı etkilerde bulunduğunu ve buna bağlı olarak,

suç oranlarının azalmasında, hükümetlerin daha verimli çalışmasında ve yolsuzlukların azalmasında, etkili olduğunu tespit etmiştir. Fukuyama (Fukuyama, 2000; 57-86); güvene bağlı işlemler, maliyetlerinin azalmasında, Coleman (Coleman, 1998); eğitimde başarının artmasında, Wilkinson (Wilkinson, 1996); gelir dağılımının düzeltilmesinde, Whiteley (Whitley, 2000; 541); ekonomik büyümenin hızlanmasında, pozitif etkilerinin olduğunu tespit etmişlerdir. Bunların içinde en önemlilerinden olan Knack ve Keefer'in yaptığı ampirik çalışmada, diğer faktörler kontrol edildiği takdirde sosyal sermayenin ekonomik gelişmeye pozitif etki sağladığı ortaya çıkmıştır (Knack ve Keefer, 1997; 1286). Temple ve Johnson benzer şekilde yaptıkları çalışmada, sosyal sermayenin yatırımların kalitesinin artmasında ve yeni teknolojilerin kolaylıkla özümsemesinde önemli ölçüde pozitif etki yaptığını tespit etmiştir (Temple, ve Jonson; 1998; 988). Öte yandan yaptığı analizde Amerika'daki sosyal sermayenin giderek azaldığını tespit eden Robert Putnam, İtalya'nın Kuzeyi'nin Güneyi'nden daha hızlı kalkınmasını, bölgeler arası sosyal sermaye farklılığına bağlamıştır (Putnam, 1996; 70).

Sosyal sermayenin ekonomik gelişmeye olan etkileri doğrudan ve dolaylı yollarla gerçekleşebilmektedir. Söz konusu doğrudan etkiler, işlem maliyetlerinin azaltılması ve maliyetleri arttıran dışsallıkların önlenmesiyle ortaya çıkmaktadır (Whitley, 2000;541).

İşlem maliyetlerinin azaltılması kapsamında; güvenin ve gelişmiş iletişim imkanlarının hakim olduğu toplumlarda emek, sermaye ve zaman israfına neden olan bir çok işlemde tasarruf sağlanabilmektedir (Woolcock, 2000). Öte yandan güvenin olduğu toplumlarda, üretim maliyetlerini arttırıcı, çevre kirliliğine benzer bir çok dışsallıklar asgari düzeylere kolaylıkla çekilebilmektedir. Bu bağlamda iç güvenliğe yapılan harcamaların azalması, can ve mal güvenliğine yönelik harcama ve önlemlerin minimum seviyelerde kalması da ülke kaynaklarının daha verimli alanlarda kullanılabilmesine imkan tanımaktadır. Çünkü güvenin hakim olduğu ülkelerde can ve mala yönelik suçlarda ciddi bir düşüş görüldüğü gibi, ekonomik ve diğer amaçlı sözleşmelere bağlılık artmaktadır.

Dolaylı etkiler ise, mevcut üretim faktörlerinin daha verimli ve rasyonel kullanılmasına imkan vermesiyle gerçekleşmektedir (Glaeser, 2000; 27). Ayrıca, yolsuzlukların ve bürokratik işlemlerin azalması, demokratikleşme, insan hakları ve politik istikrarın sağlanması, üretkenliği arttırmaktadır (Mcmahon, 1999; 284). Çünkü söz konusu kriterlerin varlığı ilgili ülkelerde mevcut kaynakların, daha verimli oldukları alanlarda çok daha etkin olarak kullanılmasına yol açmaktadır. Öte yandan güvenin hakim olmadığı toplumlarda, ekonomik örgütler daha çok aile şirketi olarak kurulmaktadır. Dolayısıyla, dünya çapında belli bir gücü yakalama imkanı bulunmayan ve kurumsallıktan uzak olan bu tür şirketler, çoğu zaman kısa ömürlü ve sığ bir yapıya sahip olmaktadır. Söz konusu yapıdaki küçük boyutlu işletmelerin

hem uzun ömürlü olamaması, hem de global düzeydeki diğer firmalarla rekabet yapamaması, ilgili ölkeler açısından ekonomik anlamda önemli bir kayıp olarak değerlendirilmektedir (Fukuyama, 2000; 86).

Bu konuda yapılan çok sayıdaki çalışmayla, sosyal sermayenin ekonomik büyümeye farklı yönlerden önemli ölçüde katkı sağladığı açık bir şekilde ortaya konmuştur (Karagöl ve Akçay, 2002; 88). Ancak konunun değişkenliği ve etkileşim formunun farklı oluşu, söz konusu iki faktör arasındaki birebirlik ilişkinin tespitini zorlaştırmaktadır.

2.4. Sosyal Sermayenin Ölçülmesi

Ölçülebilirlik, ekonomik faktörler için her zaman önemli bir tartişma konusu olmuştur. Aynı şekilde sosyal sermayenin ölçümü ve değerlendirilmesi önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü diğer üretim faktörlerinde olduğu gibi sosyal sermayeyi ölçmenin güvenilir ve tek bir metodu bulunmamaktadır. Bu nedenle sosyal sermayeyi net olarak ölçmek de pek mümkün değildir (Fukuyama, 2000; 9). Ancak sosyal sermayenin varlığının bir dizi yansımalarını sosyal ve ekonomik alanda gözlemek mümkündür.

Herhangi bir topluma ait sosyal sermayenin hangi boyutta olduğunun anlaşılabilmesi için ilgili toplum üzerinde gözlem ve anket türü bir dizi analizler yapmak gerekmektedir. Bu konuda, ilgili toplumdaki mala ve cana yönelik suçların oranı, kişiler arası alacak-borç ilişkilerinde senet kullanma oranı, ticari işletmelerin ne ölçüde kişi ve aile boyutunu aşıp anonimleştiği ve kamudaki bürokratik işlemler ile yolsuzluklar ve boşanmaların yoğunluğu konuları üzerinde durulması gereken önemli kriterlerdir (OECD, 2001; 43). Adı geçen kriterlerdeki artışlar, söz konusu toplum açısından sosyal sermayenin zayıflığına işaret etmektedir.

Sosyal sermayenin ölçülebilmesi için başvurulacak diğer bir uygulama ise anket türü çalışmalardır. Bu amaçla değişik türlerde sondajlama usulü araştırmalar yapılmaktadır. Bu konuda 1981, 1990/1991 ve 1995/1996 yıllarında yapılan *Dünya Değerler Araştırmalarının* önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu anketlerde deneklere "*Genel olarak, insanların güvenilebilir olduğunu, diğer bir ifade ile insanlarla ilişkilerde aşırı dikkat gösterilmemesi gerektiğini söyleyebilir misiniz?*" şeklinde bir soru yönelti miş ve değişik ölkelerden çok farklı cevaplar alınmıştır. Tablo: 2'de ilgili cevapların oransal yansımaları yer almaktadır. Bu tabloda, çoğunluğu gelişmiş OECD ölkelerine ait güven oranları ile büyüme ve KDMG (*Kişi Başına Düşen Milli Gelir*) rakamları yer almaktadır. Söz konusu güvenilirlik rakamları ile ölkelerin ekonomik gelişmişliği arasında doğrusal bir ilişki görölmektedir. Bu kapsamda sanayileşmiş OECD ölkelerindeki güven oranı ile toplumların büyük ölçüde gelişmişlik düzeyini yansıtan KDMG rakamları karşılaştırıldığında yaklaşık bire birlik pozitif ilişki gözlenmektedir. Örneğin

Norveç'te %65,3 ve Almanya'da % 41 olan güven oranları yansıra aynı ülkelerdeki KDMG rakamları sırasıyla 33470 ve 25620 Dolardır. Ancak, Türkiye ve Brezilya'da güven oranları sırasıyla %6,5; 2,8 ve KDMG rakamları ise sırasıyla 2900 ve 4350 Dolar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu rakamlarla ekonomik gelişmişlik ve güven düzeyi arasında pozitif bir ilişkinin varlığı görülmektedir. Bütün bunlara rağmen, ekonomik gelişme için sosyal sermayenin tek başına yeterli olduğunu iddia etmek mümkün olmadığı gibi o olmadan da ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek olası görülmemektedir.

2.5. Sosyal Sermayenin Kaynakları

Ekonomik gelişme sürecinde önemli bir rol alan sosyal sermayenin artırılması ve geliştirilmesi her ülke için vazgeçilmez ihtiyaçlardır. Bu nedenle, sosyal sermayenin kaynaklarının neler olduğu ve geliştirilebilmesi için alınması gereken önlemleri ortaya koymak gerekmektedir.

Sosyal sermayenin kaynaklarını; aile, sivil toplum örgütleri, firmalar, kamu sektörü, etnik ve diğer sosyal gruplar oluşturmaktadır. Görüldüğü üzere söz konusu gruplar, toplumun en küçük temel taşı olan *aile*'den en geniş hali olan *millet*'e kadar uzanmaktadır. Sosyal sermayenin unsurlarını ve kriterlerini, Narayan ve Cassidy'nin oluşturduğu *Şema 1*'de ayrıntılı bir şekilde görmek mümkündür (Narayan ve Cassidy, 2001; 67). Ayrıca, sosyal ilişkilerin, güvenilirliği açısından, adli sistemin iyi çalışmasının ve toplumdaki gelir dağılımının düzgün olmasının önemi son derece büyüktür (Helliwel). Bu bağlamda, kalıcı olarak kişisel refahın artırılması için öncelikle toplumsal kalkınmanın gerekli olduğu gerçeği dikkatlerden uzak tutulmamalıdır.

2.5.1. Aile ve Sosyal Sermaye

Aile kişinin tanıştığı ve ait olduğu ilk ve en etkili sosyal birimdir. Bu nedenle ailenin gerek fiziki, gerekse psikolojik alandaki kişilik gelişiminde üstlendiği rol oldukça önemlidir. Dolayısıyla kişilerin çevreleriyle düzenli bir iletişim kurabilmelerinde ve kendilerine ve çevrelerine olan güvenlerinin düzeyinde ait oldukları aile yapısının etkisi azımsanmayacak düzeydedir. Çünkü aile kurumu, bir taraftan sosyal bağlar ile kuralların oluşturulmasında, diğer yandan da üyelerin yaşantılarında ihtiyaç duydukları sosyal iletişim ağlarını kurabilmelerine katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, aile kurumu kişilerin eğitim aldıkları ilk sosyal örgüttür. Dolayısıyla ailede alınan ilk eğitimin, hem formal eğitimdeki başarıda hem de sosyal sermayenin geliştirilmesinde pozitif anlamda etkili olduğu tespit edilmiştir (OECD, 2001; 45).

2.5.2. Sivil Toplum Örgütleri ve Sosyal Sermaye

Sivil toplum örgütleri, sosyal sermayeyi besleyen bir başka unsurdur. Çünkü, ülke insanların belirli hedeflere ulaşmak amacıyla oluşturdukları sosyal örgütler, kişilerin ortak amaçlar için ilgili alanda işbirliği yapmalarına imkan vermektedir. Özellikle üyelerine ekonomik ve sosyal alanlarda bir dizi menfaatler sağlayan söz konusu örgütler, kişilerin çevresiyle olan iletişimini

daha da geliştirmekte ve kişiler bu yolla topluma çok daha kolay entegre olabilmektedirler.

Sivil toplum örgütlerinin sosyal sermaye birikimine sağladığı katkı her zaman pozitif yönlü olmamaktadır. Bu bağlamda, çoğu araştırmacı sivil toplum örgütlerinin olumlu etkisinin yanında olumsuz etkilerinin de olduğunu ortaya koymaktadırlar (Groother ve Bestelaer, 2001; 8). Sivil toplum örgütünün amacının ve faaliyetlerinin ülkenin ve toplumun genel politikalarıyla çatışmaması, bu konuda belirleyici bir ölçüt olarak değerlendirilebilir. Çünkü, birçok ülkede terör, mafya ve çete niteliğinde, ekonomik ve siyasi alanda faaliyette bulunan illegal yapıda değişik sivil toplum örgütleri bulunmaktadır. Bu tür sosyal yapılanmaların, sosyal sermayeye katkısı değil, toplumsal zlmeye ve ayrışımlara yol amaları nedeniyle negatif etkisi konu olabilmektedir.

2.5.3. Kamu Kesimi ve Sosyal Sermaye

Sosyal sermayenin bir başka kaynağını, kamu kesiminin siyasi ve sosyal yapısı oluşturmaktadır. Çünkü kişilerin özel ve kamu sektörüyle olan ilişkilerinde düşünce ve ihtiyaçlarını açıkça ve rahat bir ortamda ifade edebilmeleri tamamen ilgili toplumdaki özgürlüklerin ne derece yaşandığına bağlıdır. Kişilerin çevresiyle kurduğu ilişkilerin yoğunluğu, sosyal sermayenin önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Bu konuda aile ve sivil toplum örgütleri her ne kadar önemli rol alsalar da kamunun yapılanması ve kişilere yaklaşımının önemi çok daha kritik bir konumdadır. Kamuda bilgi ve emeğe hak ettiği değerin verilmemesi ya da bu yöndeki tereddütler, bir takım eleştiri amaçlı yaklaşımların şüpheyile karşılanması veya insanların hak ettiği değeri göremediği türündeki düşünceler insanların sosyal ilişkilerini büyük ölçüde geriletmektedir. Ayrıca benzeri yaklaşımlar, toplumda çoğu insanları *ift karakterli* yaşamaya mecbur bırakılabilmektedir. Dolayısıyla böyle bir toplumda, hem sosyal ilişkiler zayıflamakta, hem de çift karakterlilik nedeniyle mevcut ilişkiler tamamen güven ortamından uzaklaştırmaktadır.

Kamu kesiminin sosyal sermayeye etkisinin bir başka boyutu ise ekonomik yapılanmayla ilgilidir. Bu çerçevede, güven ortamının oluşturulmasında, toplumdaki gelir dağılımının adaletli olmasının ve çalışanın emeğinin karşılığını almada herhangi bir şüphesinin bulunmamasının etkisi büyüktür. Çünkü sosyal sermayenin dayandığı “güven” ortamının varlığı büyük ölçüde sosyal barışın kurulmasına bağlıdır. Gelir dağılımının bozuk olduğu, çalışanın hakkını alamadığı ve ekonomik alanlarda bir takım yolsuzlukların olduğu lkelerde sosyal barışın tesisi oldukça zordur (Demirhan ve Karagl, 2001; 140). Dolayısıyla bu tür toplumlarda güvene dayalı ilişkilerin tesisi de imkansızdır.

2.5.4. Sosyal Sermayenin Gelişiminde Diğer Unsurlar

Toplumunu bir arada tutan bütün değerleri sosyal sermayenin unsurları olarak değerlendirmek mümkündür. Bunların içinde “Milli Birlik” olgusunun önemli bir yeri vardır. Buna karşılık toplumdaki her türlü etnik ayrışımlar ise, *negatif sosyal sermaye* olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumdaki komşuluk ve arkadaşlık ilişkileri de sosyal sermayeyi olumlu etkileyen unsurlardandır. Çünkü sosyal alanda ekonomik amaç taşımayan beşeri ilişkilerin yoğunluğu, ilgili toplumda güven ortamının yüksekliğinin ve sosyal ilişkilerin kolaylıkla kurulabildiğinin açık göstergeleridir.

Sosyal barışın sağlanması için ülkedeki adalet sisteminin “adaletinden” hiç kimsenin en ufak bir kuşkusunun bulunmaması, vazgeçilmez bir zorunluluktur. Çünkü toplumda haksızlığa uğrayan mağdur kişilerin en son güvenilebilecekleri otorite adli makamlardır. Dolayısıyla ilgili kişilerin haklarını alabilmeleri, kendilerini ait oldukları topluma ve siyasi sisteme daha fazla bağlamaktadır. Aksi takdirde, sosyal alanda bir dizi çözümlerle karşılaşmak kaçınılmaz olmaktadır. Bu da toplumda sosyal sermaye için gerekli olan *güven* ortamının kaybolmasına yol açmaktadır.

Sosyal sermayenin gelişimine önemli ölçüde engel olan iki ayrı faktör ise siyasi ve ekonomik alanda yaşanan *yozlaşmalar*dır (Fukuyama, 2000; 15). Söz konusu yozlaşmalardan kasıt, ilgili alanlarda toplum adına var olan kuralların işlerliğini kaybetmesidir. Çünkü ekonomi ve siyaset yönetiminde görev alan kişiler, toplum adına üstlendikleri yetkileri çoğu zaman kişisel menfaatleri doğrultusunda kullanabilmektedirler (Frey, 1979, 307). Böylelikle toplumda özellikle yönetici kesime olan güven ciddi manada erozyona uğramaktadır.

3. SOSYAL SERMAYE VE TÜRKİYE EKONOMİSİ

Enflasyon, işsizlik, cari açık, dış borç, iç borç, istikrar politikaları ve IMF kavramları Türk toplumu ve Türkiye Ekonomisi için en bildik ekonomik sorunlardandır. Öte yandan; *terör, hortumculuk, yolsuzluk, kara para, kayıt dışı ekonomi, siyasi istikrarsızlık, bürokrasi, kapkaççılık vb.* sosyo-ekonomik problemler ise tablo 2’de yer aldığı gibi, ülkemizin sosyal sermaye yetersizliğine işaret eden, Türkiye’nin bir başka yönünü göstermektedir. Bütün bu menfi kavramlar, Türkiye ekonomisinin ve toplumunun ciddi ekonomik ve sosyal problemlerle karşı karşıya olduğunun açık parametreleridir. Şimdiye kadar ilgili ekonomik problemlerin çözümü için Ortodoks, Heterodoks, Monetarist, Keynesyen, vb. birçok değişik politika denenmesine rağmen, henüz arzulanan başarı elde edilememiştir. Benzer şekilde, sosyal problemlerin çözümü için uygulanan ceza yönteminden de yeterli sonuç alınamamıştır. Bütün bu gerçeklerden yola çıkarak, ekonomik

ve sosyal problemleri yeniden tanımlamak ve ona göre yeni çözümleri aramak zorunlu görölmektedir.

Bu güne kadar üzerinde durulmayan hatta yeterince bilinmeyen beşeri ve sosyal sermaye olgularını dikkate olarak, Türkiye'nin sosyal ve ekonomik meselelerini yeni baştan tahlil etmek gerekmektedir. Türkiye'de řu ana kadar ekonomik, sosyal ve siyasal problemler hep birbirinden bağımsız olarak algılanmış ve ona göre çözümler aranmıştır. Oysa olması gereken, sosyal bir bilim olan iktisadın, diğler sosyal olaylardan etkilendiğı dikkate alınarak, ekonomik problemlerle sosyal problemlerin çözümlerinin birlikte aranmasıdır. Çünkü ölkemizde yaşanan; terörün, yolsuzluğun, hortumculuğun, siyasal çatışmaların ve istikrarsızlığın ayrıca adi suçların yoğunluğu, sosyal sermaye yetersizliğine işaret ettiği gibi, ekonomik problemlere de kaynak teşkil etmektedir. Dolayısıyla Türkiye'deki sosyal sermaye yetersizliği ile ekonomik yetersizliğin birbirini beslediğı dikkatlerden kaçmamalıdır. Bu çerçevede son yıllarda Türkiye'de yaşanan terörün ve yanlış yatırım politikalarının -her ile bir havalimanı gibi- ölkeye toplam maliyetinin yaklaşık iç ve dış borçlara karşılık geldiğı bilinen bir gerçektir.

Bu anlamda yapılması gerekenler, yukarıda *sosyal sermayenin kaynakları* başlığı altında bahsedildiğı gibi, toplum kesitleri arasındaki farklılıkları değil, benzerlikleri ortaya koymak ve insanlara güvenle bakabilmektir. Bu amaçla, ölkedeki gelir dağılımı bozukluğunun önüne geçilmesi, demokrasinin tabana yayılması, ifade özgürlüğünün geliştirilmesi ve adalet sisteminin, dağıttığı adaletten kimsenin şüphesi olmayacak düzeyde iyileştirilmesi gerekmektedir (Karagöl, 2002: 144-145).

1. 4.SONUÇ

Toplumların ekonomik alanda başarılı olabilmeleri doğrudan ilgili alanlardaki performansına bağlı değildir. Bu nedenle, iktisadi kalkınma için ekonomik faaliyetleri dolaylı olarak etkileyen sosyal faktörleri de dikkate almak gerekmektedir. Bu bağlamda toplumsal barışı, uzlaşmayı ve güven ile iletişim düzeyini temsil eden *sosyal sermaye* olgusu, son yıllarda iktisadi bir değer olarak literatürde önemli yer tutmaktadır.

Ölkelerin ekonomik gelişimleriyle pozitif etkileşim içinde olan *sosyal sermayeye*, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ölkelerde ekonomik başarı için acil olarak yatırım yapılması zorunlu olan bir alandır. Çünkü az gelişmiş ölkelerin ekonomik gelişim süreçlerinde, sosyal problemler ekonomik zorluklar karşısında çoğunlukla görmezlikten gelinmektedir. Ancak gelinen noktada, ikinci plana itilen sosyal sorunların olumsuz etkilerinin, ölkelerin ekonomik alandaki başarısızlığında çok önemli rol aldığı görölmektedir. Bu nedenle kamunun, ekonomik ve sosyal politikalarla, sosyal ve özel kesimlerdeki optimalite farklılığının giderilmesi amacıyla, iktisadi gelişmeye katkı yapması gerekmektedir (Parasız, İ., 1997: 128-129).

Dolayısıyla ilgili ÷lkelerde, toplum ve hükümetler arası güvenin artırılması, ayrıca fertler arası ilişkilerin geliştirilmesi için toplumsal uzlaşmayı zedeleyen dışlayıcı ve farklılıkları öne çıkaran yaklaşımlar yerine; toplumun tamamını kapsayıcı ve benzerliklere öncelik tanıyan, sosyal ve siyasal politikalar desteklenmelidir. Bu kapsamda, aile kurumunun ve adalet sisteminin geliştirilmesi ile gelir dağılımını düzeltilmesi gibi toplumsal hayatın istikrarı için gerekli olan güven artırıcı sosyo-ekonomik politikalara da öncelik verilmesi zorunludur.

Yararlanılan Kaynaklar

BARRO, R. J. 1998. "Human Capital and Growth in Cross-Country Regression", Harvard University, (*Yayımlanmamış Eser*, ss. 2.

BERBER, M., **İktisadi Büyüme ve Kalkınma**, Derya Kitabevi, Trabzon.

COLEMAN, J. 1988. "Social Capital in the Creation of Human Capital" , **American Journal of Sociology**, 94 Supplement S95-S120. University of Chicago.

DEMİRHAN, E., KARAGÜL, M. 2001. "Ekonomik Yolsuzluğun Nedenleri ve Etkileri", **Vergi Dünyası**, No: 243. s. 140.

FREY, B. 1979. "Economic Policy by Constitutional Contract", **Kyklos**, Vol. 32, Fasc.1/2. s. 307.

FUKUYAMA, F. 2000. "Social Capital and Civil Society", **IMF Working Paper**, No: 00/74. s. 9.

FUKUYAMA, F. 2000. **Güven, Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması**, Çev.: Ahmet Buğdaycı. Türkiye İş Bankası, Kültür Yayınları, No: 370, İstanbul, ss. 57-86,15.

GLAESER, E., LAIBSON, D., SACERDOTE, B. 2000. "The Economic Approach to Social Capital", **NBER Working Paper**, No: 7728. s. 27.

GROOTAERT, C., BASTELAER, T. 2001. "Understanding and Measuring Social Capital: A Synthesis of Findings Recommendations From the Social Capital Initiative", **WB, Social Capital Initiative Working Paper**, No: 24. ss. 8,4.

HELLIWEL, J. F. "Contribution of Human and Social Capital to Sustained Economic Growth and Well-being", **Symposium Report**, Department of Economics, University of British Columbia.

KARAGÜL, M., 2002. **Beşeri Sermayenin İktisadi Gelişmedeki Rolü ve Türkiye Boyutu**, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Yayın No: 37.

KARAGÜL, M., AKÇAY, S. 2002. "Ekonomik Büyüme ve Sosyal Sermaye: Ampirik bir Kanıt" **İktisat İşletme ve Finans**, Eylül eki, s. 88.

KNACK, S. and KEEFER, P. 1997. "Does social capital have an economic pay off?" **Quarterly Journal of Economics**, Vol 112, no. 4. ss. 1286, 1271.

McMAHON, W., **Education and Development: Measuring The Social Benefits**, Oxford University Press, Oxford, s. 284.

NARAYAN, D., CASSIDY, M. F. 2001. "A Dimensional to Measuring Social Capital: Development And Validation of a Social Capital Inventory", **Current Sociology**, Vol. 49-2. s. 67.

OECD. 2001. **The Well-being of Nations, The Role of Human and Social Capital**, ss. 41,43,45.

PARASIZ, İ., 1997. **Modern Büyüme Teorileri**, Ezgi Kitabevi.

PUTNAM, R. 1995. **Bowling Alone – The Collapse and Revival of American Community**, New York.

PUTNAM, R. 1996. **Who Killed Civic America**, *Prospect*, March. s. 70.

RITZEN, J. 2000. "Social Cohesion, Public Policy and Economic Growth: Implication of the OECD Countries", *The Contribution of Human and Social Capital to Sustained Economic Growth and Well-being*, **Konferans Metni**, Human Resources of Canada and OECD, Mart, Quebec. ss. 5-6.

SCHULLER, T. 2000. "The Complementary Roles of Human and Social Capital", *The Contribution of Human and Social Capital to Sustained Economic Growth and Well-being*, **Konferans Metni**, OECD, Mart, Quebec. ss. 3,8-9.

TEMPLE, J. 2000. "Growth Effect of Education on Social Capital in the OECD Countries", **OECD Working Paper** No: 00/36. s. 23.

TEMPLE, J., JONSON, P.A. 1998. "Social Capability and Economic Growth", **Quarterly Journal of Economics**, Vol. 113, No.3. s. 988.

WHITELEY, P. F. 2000. "Economic Growth and Social Capital", **Political Studies**, Vol.48. s. 541.

WILKINSON, R. 1996. **Unhealthy Societies: The Afflictions of Inequality**, London: Routledge,.

WOOLCOCK, M. 2000. "The place of Social Capital in Understanding Social and Economic Outcomes", *The Contribution of Human and Social Capital to Sustained Economic Growth and Well-being*, **Konferans Metni**, Human Resources of Canada and OECD, Quebec.

WORLD BANK. 2001. "Key Indicators of Other Economics", **World Development Indicators**. ss. 32-33.

YÜLEK, Murat. "İçsel Büyüme Teorileri Gelişmekte Olan Ülkeler ve Kamu Politikaları Üzerine", **Hazine Dergisi**, 1997, No: 6, ss. 1-15.

Şema 1: Sosyal Sermayenin Unsurları

Berberlik
İnsanların geçinilebilir olması İnsanların beraberliği
Gönüllülük
Sizin gönüllülüğünüz Gönüllülük beklentisi Gönülsüzlüğün eleştirisi Komşulara yardımın takdir edilmesi, Başkalarına yardım yapar mısınız
Komşuluk bağları
Komşuların çocukların hastalıklarını sormaları, Hastalığınız konusunda yardım teklif etmeleri
Grup Karakterleri
Üyeliklerin sayısı Para bağışları Katılımların sıklığı Karar mekanizmasına katılımlar

Üyeliklerdeki farklılıklar
Grubun mali kaynakları
Genelleşmiş Kurallar
Kişilerin yardım severliği
Kişilerin güvenilirliği
Günlük sosyal hayat
Sürekli hoşsohbet olunması
Güven
Ailenin güvenilirliği
Komşuların güvenilirliği
Farklı etnik yapıdaki kişilerin güvenilirliği
İşadamlarının güvenilirliği
Kamu görevlilerinin güvenilirliği
Mahkeme, hakim ve polislin güvenilirliği
Yerel yetkililerin güvenilirliği

Tablo: 1 Beşeri ve Sosyal Sermayenin Ayrışmaları

	Beşeri Sermaye (<i>Human Capital</i>)	Sosyal Sermaye (<i>Social Capital</i>)
Objesi (Focus)	Fert ve acenteler	İlişkiler düzeyi
Kaynağı (Source)	Okul ve hayat boyu Eğitim süreci	Eğitim, sosyal değerler ve iletişim imkanları
Ölçüm (Measuring)	Eğitim süresi ve kalitesi	Davranışlar, değerler, üyelikler, katılımlar ve güven seviyesi
Ürünleri/Sonuçları (Outcomes)	Direkt: Gelir ve verimlilik	Sosyal bağlılık, Ekonomik

	Dolaylı: Sağlık ve sivil aktiviteler	başarı, Daha çok sosyal sermaye
Etkileşim (Model)	Doğrusal	Karşılıklılık/dolambağlı

Kaynak: (Schuller, 2000; 8-9)

Tablo: 2 Bazı Ükelere Ait Güven Ölçümü (%) (1995-1996) ve 1990-1999

Ortalama Büyüme Oranları ile KBDMG Dolar (1999)

Ülke Adı	Güven	KDMG	Büy.Or.	Ülke Adı	Güven	KDMG	Büy. Or.
Norveç	65,3	33470	0,5	İtalya*	35,3	20170	0,1
İsviçre	59,7	38380	3,0	Belçika*	33,2	24650	0,2
Danimarka*	57,7	3250	0,3	Avusturya*	31,8	25430	0,7
Hollanda*	55,8	25140	0,6	İngiltere	31,0	23590	0,2
Kanada*	52,4	20140	1,2	Kore	30,3	--	1,6
Finlandiya	47,6	24730	0,4	Çek Cumh*	30,3	5020	0,0
İrlanda*	47,4	21470	0,6	İspanya	29,8	14170	0,1
Japonya	46,0	32030	0,3	Meksika	28,1	4440	1,8
İzlanda*	43,6	--	1,0	Macaristan*	24,6	4640	-0,3
Almanya	41,8	25620	0,4	Fransa*	22,8	24170	0,4
İsveç	41,0	26700	0,4	Portekiz*	21,4	11130	0,0
Avustralya	39,9	20950	1,1	Türkiye	6,5	2900	1,7
Amerika	35,6	31910	0,9	Güney aF	18,2	3170	1,8
Hindistan	37,9	440	1,8	Arjantin	17,5	7550	1,3
Şile	21,9	4630	1,5	Brezilya	2,8	4350	1,4
Nijerya	19,2	260	2,5				

Kaynak: (Knack ve Keefer, 1997); (World Bank, 2001, 32,33)

* 1990-1991 verileri

* **Beşeri Sermaye:** Çalışan Emeğın sahip olduğu bilgi, tecrübe ve sağlık düzeyine bağlı olarak üretime yaptığı ilave katkıdır. Bkz. BARRO, Robert J. (1992), ed. Jackson Hole, "Human Capital and Economic Growth", *Policies For Long-Run Economic Growth*, Federal Reserve Bank of Kansas City.